

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی عفت و پاکدامنی حضرت خدیجه (س)^۱

آمنه اصغر حیدری^۲

چکیده

عنوان مقاله: عفت و پاکدامنی حضرت خدیجه (س) است. حضرت خدیجه (س)، بانویی خردمند و دور اندیش و والا گهر بود که از لحاظ نسب و شرف و موقعیت اجتماعی و خانوادگی جایگاه بسیار ممتازی در میان زنان جزیره العرب و قریش داشت. خدیجه (س) یکی از چهار بانویی دانسته شده است که بهترین زنان دو عالم یا بهترین زنان بهشت اند. مطالعه زندگی حضرت خدیجه (س) نشان می دهد که ایشان در دوران جاهلیت، و پس از بعثت همسر خود دارای فضایل، اوصاف اخلاقی و کمالات معنوی فراوانی بوده است و در جامعه خود به عنوان الگوی زن برتر تأثیر به سزایی در گسترش صفات نیک انسانی همچون حیا و عفت داشته است. مقام بسیار والای او نزد پروردگار چنان بود که خداوند به صورت ویژه بر او سلام فرستاد. با وجود تلاش های درخور ستایشی که در معرفی این شخصیت آسمانی صورت گرفته است، پژوهش های جدید، جامع و پویا هم چنان ضروری است تا ابعاد بیشتری از زندگی این شخصیت بزرگوار روشن شود. تدبر و تفکر در نکات تاریخی که از زندگی این بانوی بزرگ به دست ما رسیده است درس های سودمندی به انسان می دهد که در بسیاری از شئون مختلف زندگی به کار می آیند. مساله اصلی تحقیق بررسی حیا و عفت و بیان موارد عفت و پاکدامنی این بانوی با عظمت با استفاده از منابع معتبر اسلامی است. هدف تحقیق: بیان عفت و پاکدامنی بانوی با عظمت با استناد به منابع مهم حدیثی و تاریخی اسلامی است. دستاورد تحقیق آن است که حضرت خدیجه (س) در زیبایی ظاهری و باطنی، زیباترین زنان روزگارش بود و از نظر خرد و اندیشه، خردمندترین و اندیشمندترین آنان بود و در دین باوری و خداجویی، وقار و حیا و عزت و آزادگی، آراسته ترین ها بود و در ثروت و امکانات، ثروتمندترین آنها به شمار می رفت ولی در عین داشتن عفت و حیا و عقیف ترین زن روزگار خویش بود. روش تحقیق کتابخانه ای است.

کلید واژه ها: حضرت خدیجه، اسلام، حیا، عفت، ظاهره.

^۱ . مقاله ۲.

^۲ . دانش آموخته مدرسه فاطمه الزهرا (س) تنکابن، شیرود.

مقدمه:

مطالعه زندگی حضرت خدیجه(س) نشان می دهد که ایشان در دوران جاهلیت، و پس از بعثت همسر خود دارای فضایل، اوصاف اخلاقی و کمالات معنوی فراوانی بوده است و در جامعه خود به عنوان الگوی زن برتر تأثیر به سزایی در گسترش صفات نیک انسانی همچون حیا و عفت داشت .

او در دوران جاهلیت مشهور به طاهره بود . مقام بسیار والای او نزد پروردگار چنان بود که خداوند به صورت ویژه بر او سلام فرستاد. خدیجه عقیقه و پاکدامن فرشته ای از فرشته های الهی گردید. با وجود تلاش های درخور ستایشی که در معرفی این شخصیت آسمانی صورت گرفته است، پژوهش های جدید، جامع و پویا هم چنان ضروری است تا ابعاد بیشتری از زندگی این شخصیت بزرگوار روشن شود . این تحقیق در صدد است تا حد امکان به بررسی حیا و عفت حضرت خدیجه(س) با استناد به منابع مهم تاریخی و حدیثی، در منابع اسلامی بپردازد.

خدیجه (س) یکی از چهار بانویی دانسته شده است که بهترین زنان دو عالم یا بهترین زنان بهشت اند. پیامبر (ص)، خدیجه (س) را به داشتن خانه ای در بهشت بشارت داده است.

معرفی آن بانوی بزرگوار به عنوان الگویی نمونه برای زنان جامعه حاضر، امری لازم و ضروری است؛ زیرا امروزه همگان به دنبال الگوی زندگی کاملی هستند و در مصداق الگوها، دچار گنگی و سردرگمی شده اند. از طرفی دیگر شخصیت کامل حضرت خدیجه (س) آن گونه که باید معرفی نشده است. به خصوص عفت و پاکدامنی این بانوی با عظمت.

سوال اصلی تحقیق: عفت و پاکدامنی حضرت خدیجه (س) چگونه بوده است ؟

زندگی نامه انسان های بزرگ همواره مد نظر نویسندگان بوده و هست، بنابر این زندگی سراسر با عظمت حضرت خدیجه(س) نیز از نظر نویسندگان به دور نبوده گرچه تا حدی که بررسی شد کتاب مستقلی در خصوص عفت و حیای این بانوی با عظمت نگاشته نشده است، اما کتب متعددی با موضوع حضرت خدیجه(س) و با پرداختن به سایر ابعاد شخصیتی این بانوی با عظمت به نگارش در آمده است از جمله:

- اعلام النساء: خدیجه بنت خویلد. فاطمه الزهرا (س). فاطمه بنت اسد. ام سلمه. ام مکتوم بنت الامام امیرالمومنین (ع). زینب بنت الامام امیرالمومنین (ع). سکینه بنت الامام الحسین (ع). علی محمدعلی دخیل، بیروت، مؤسسه اهل البیت، ۱۳۵۸.
 - ام المؤمنین الکبری. خدیجه بنت خویلد، تهران، موسسه البلاغ، ۱۴۲۲ق.
 - اول من اسلمت من النساء السیده خدیجه بنت خویلد رضی الله عنها. محمد ثابت توفیق، ریاض، مکتبه العبیکان، ۱۴۲۱ق.
 - آرام جان پیامبر (پیامون حضرت خدیجه). اسماعیل رضایی و مریم نجفی و حجت اله نجفی، تهران، کاتبان وحی، ۱۳۹۱.
 - امیران ایمان یا زندگینامه خدیجه کبری و فاطمه زهرا (ع). هاشم معروف الحسینی، ترجمه علی شیخ الاسلامی، تهران، موسسه اهل بیت - بنیاد بعثت، ۱۳۶۰.
 - بزرگ بانوی اسلام: سیری در زندگی برترین حامی حضرت خدیجه کبری (س). علی نظری مومن آبادی «رفسنجانی»، اصفهان، کانون پژوهش، ۱۳۹۱.
 - حضرت خدیجه اسطوره ایثار و مقاومت. محمد محمدی اشتهاردی، تهران، نبوی، ۱۳۷۷.
 - طاهره قریش: نگاهی محققانه به زندگانی ام المومنین بانو خدیجه کبری، همسر وفادار رسول خدا...، علی محمدعلی دخیل، ترجمه و تحقیق اکرم السادات هاشمی نژاد، تهران، پارسیا: نوآور، ۱۳۹۱.
- و کتاب های بسیاری دیگر که همگی شایسته تقدیر اند و همچنین مقالات زیادی نیز تدوین شده اند که هر کدام به بخشی از زندگی یا فضائل این بانوی با عظمت پرداخته اند. اما آنچه این تحقیق متکفل آن شده است بررسی و بیان عفت و حیای حضرت خدیجه (س) با زبانی ساده و روان است که شوق خواننده را به ادامه تحقیق در رابطه با این بانوی با عظمت بر می انگیزد. نگارنده خود بارها این تحقیق را خوانده و از فضایل این بانوی با عظمت که هر کدام در برخی از کتب بیان شده بود احساس شغف نموده و بسیار متأثر از اینکه چرا تا کنون این تحقیق را انجام نداده است. پژوهش حاضر به شیوهی کتابخانه‌ای و با روش تحلیلی و توصیفی است.

۱. معرفی اجمالی حضرت خدیجه (س)

نام او خدیجه و کنیه اش «ام هند» نام پدرش «خویند ابن اسد» و نام مادرش «فاطمه دخترزائده بن الاصم» می باشد.^۱

حضرت خدیجه(س) پانزده سال قبل از عام الفیل و شصت و هشت سال قبل از هجرت نبوی در شهر مکه دیده به جهان گشود و پس از شصت و پنج سال زندگی با شرافت و فضیلت سرانجام در تاریخ دهم رمضان سال دهم بعثت و سه سال قبل از هجرت رسول خدا به مدینه به لقاءالله پیوست. پیامبر اکرم(ص) خدیجه(س) را باستان خویش در محلی به نام «حجون» (قبرستان ابوطالب فعلی) دفن نمود. او به قدری از این دو حادثه (وفات ابوطالب و خدیجه) غمناک بود که از خانه کمتر بیرون می آمد و در واقع خانه نشین شده بود و به همین جهت آن سال را، «عام الحزن» و سال غصه و غم نامگذاری نمود.^۲

در واقع اطلاع دقیقی از نحوه زندگی حضرت خدیجه(س) تا قبل از سنین میان سالی، در دست نیست؛ شاید پانزده سال بیشتر از عمرش نمی گذشت که شاهد هجوم سپاه ابرهه به خانه خدا بود.

نخستین متون تاریخی که به زندگی پرداخته اند از زمانی است که با ترتیب دادن کاروان های تجاری با تجارت مضاربه ای به کسب درآمد پرداخته است.^۳

القاب او عبارتند از: مبارکه، طاهره، راضیه، مرضیه، زکیه، صدیقه، کبری، شامخه، فاضله، کامله و عقیقه.^۴

۲. سن حضرت خدیجه (س) دلایل ازدواج حضرت خدیجه (س) با رسول اکرم(ص)

سن مبارک حضرت خدیجه (س) به هنگام ازدواج با پیامبر اکرم (ص)، کمتر از سی سال بود^۵ و مورخانی که بیشتر از سی سال را مطرح نموده اند، دلیلی برای قول خود ذکر نکرده اند. با توجه به فرزندی که حضرت خدیجه (س) بعد از ازدواج به دنیا آورده، با چهل ساله بودن ایشان مناسبتی نداشته و نمی توان مطابقتی با واقع داشته باشید. از طرفی وجود خواستگاران زیاد و استنکاف از پذیرش آنان، خود مطلبی است که وضعیت سنی مناسبی را برای یک زن آشکار می کند. وضعیت سنی مناسب، یکی از جاذبه های طبیعی زن است که از کثرت خواستگاران حکایت می کند؛ زیرا همه کسانی که اخباری نقل کرده و روایاتی از آنان بر جای مانده

۱. دهخدا، فرهنگ دهخدا، ۱۳۷۸، ص ۲۳.

۲. قمی، منتهی الآمال ج ۱، ص ۱۲۳.

۳. ابن اثیر جزری، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج ۷، ص ۸۰.

۴. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۶، ص ۲۱، ص ۳۵۲- ج ۱۰۲، ص ۲۷۲- ج ۱۶، ص ۶۹- ج ۷۵، ص ۵۶- ج ۱۶، ص ۶۹.

۵. ابن سعد واقدی، الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۳.

— از شیعه و اهل سنت- اجماع دارند ، مردی از اشراف قریش و رؤسای آنان نمانده بود که به خواستگاری حضرت خدیجه (ع) برود و یا در صدد آن برنیاید.^۱

و اما دلایل این ازدواج:

- قرابت فامیلی با رسول خدا (ص)
- ملاحظه اخلاق حمیده او در بازرگانی
- خدیجه (س) هنگام پیشنهاد ازدواج با رسول خدا به وی گفت: «به خاطر خویشاوندیت با من، بزرگواریت، امانت داری تو در میان مردم ، اخلاق نیک و راست گویت، مایلم با تو ازدواج کنم».^۲
- شنیدن اخباررسالت از علمای یهود و نصاری
- خدیجه کبری(س) با جماعتی از نسا در غرفه ای نشسته بود که ناگاه دید جمعیتی از جانب شام می آیند همان لحظه میسره به خدمت خدیجه کبری رسید و سخنان نسطور راهب و کراماتی که از رسول اکرم(ص) در سفرشام دیده بود به عرض اورسانید تعجب خدیجه زیاد شد بنابراین مقدمات محبت رسول در دل خدیجه کبری جای گرفت.^۳

پس از بازگشت کاروان به مکه، میسره، غلام خدیجه (س) که همراه محمد (ص) بود، برخی از اتفاقات شگفت انگیزی را که در سفر مشاهده کرده بود، از جمله داستان راهبی مسیحی، که نشانه های نبوت را در او تشخیص داد، یا در راه بازگشت در هوای داغ دو فرشته با بال و پر خود برای محمد (ص) سایبان بستند، با خدیجه (س) سخن گفت.^۴ به روایتی خدیجه (س) پس از آن سفر خود به پیامبر (ص) پیشنهاد ازدواج داد و گفت که به سبب خویشاوندی، شخصیت، امانت داری، خوش اخلاقی و راست گویی محمد (ص) در میان قوم، خواهان او شده است.^۵ و چون از عظمت امانت و سخاوت ادب رسول خدا(ص) به خدیجه(س) خبر دادند، رسول خدا را فرستاد تا مال خود را به عنوان تاجر به شام ببرد.^۶

۱. آقابابایی، تحریف تاریخی تحلیلی پیرامون ام المومنین حضرت خدیجه کبری، ص ۳.

۲. اربلی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، ج ۲، ص ۱۳۲.

۳. خواند میر، تاریخ حبیب السیر فی اخبار افراد بشر، ج ۱، ص ۳۰۴.

۴. بلاذری، أنساب الأشراف، ج ۱، ص ۹۷.

۵. ابن اثیر جزری، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج ۲، ص ۳۹.

۶. ابن اثیر جزری، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج ۲، ص ۳۹.

حسین و فاطمه قرار دادم. سرها را در گریبان کنید و چشم ها را فروخوانید که اینک این فاطمه است که به سوی بهشت می رود. در حالی که فاطمه بر شتری سوار است که صد هزار فرشته در جانب راستش و صد هزار در جانب چپ و صد هزار فرشته پره‌ای خود را در زیر پای آن شتر قرار می دهند، تا این که آن حضرت را به درگاه بهشت برسانند.»^۱

ج. وصایای حضرت خدیجه(س)

هنگامی که بیماری حضرت خدیجه(س) شدت یافت، از پیامبر اکرم(ص) خواست که وصیت هایش را بشنود، که توجه به وصایای او موید عقیف بودن اوست زیرا از همسر خویش می خواهد او را شخصا در داخل قبر قرار دهد و عبایش را بر روی بدن او قرار دهد و فرمود: «ای پیامبر خدا وصایایم را بشنو! ای رسول خدا مرا به خاطر کوتاهییم در ادای حقوقت عفو کن. پیامبر اکرم(ص) فرمود: هرگز چنین چیزی نیست؛ من از تو هیچ کوتاهی ندیده‌ام. تو آخرین توان و تلاشت را در ادای حقوق رسالت انجام دادی و بیشترین سختی‌ها را در زندگی با من متحمل شدی و تمام اموالت را در راه خدا دادی. برای او دعای خیر کند. من را به دست خود در خاک قرار ده و پیش از دفن در قبر من وارد شو و عبایی را که به هنگام نزول وحی بردوش داشتی، روی کفم قرار ده.»^۲

نتیجه گیری

حضرت خدیجه(س) به عنوان اولین بانوی مسلمان در ترویج فرهنگ اسلامی و الگوی یک زن مسلمان نقش والای خود را ایفا کرده است.

خداوند متعال بارها موقعیت و فضایل خدیجه(س) را از طرق گوناگون بیان نموده و از خصائص رفیع او در درگاه الهی پرده برداشته است از جمله: سلام خاص الهی به این بانوی عقیف که بارها سلام ربوبی توسط جبرئیل به محضر خدیجه(س) رسیده است. یا هنگامی که وضع حمل آن بانو نزدیک گشت، به زنان قریش و بنی هاشم پیغام داد که مرا در این امر یاری نمایید، ولی آنان پاسخ دادند: ای خدیجه! چون تو در ازدواجت از سخنان ما سرپیچی نمودی و محمد یتیم را به همسری برگزیدی، ما نیز تو را یاری نمی کنیم گرچه که سعادت این امر را نداشتند و خدیجه(س) از این جواب سخت غمگین گشت. در این هنگام چهار زن همانند زنان بنی هاشم وارد شدند در حالی که خدیجه(س) از دیدن آنان هراسان بود، یکی از آن چهار زن به

^۱. همان، ج ۴۳، ص ۶۴ - ۶۵.

^۲. حائری، شجره طوبی، ج ۲، ص ۲۳۵.

خدیجه (س) گفت: غمگین مباش، پروردگارت ما را برای یاری تو فرستاده است. ما خواهران و یاوران تو هستیم یا بیان جایگاه او در بهشت همه مؤید فضایل والای این بانوی با عظمت هستند.

او صبر و تحمل را پیشه خود ساخت و در برابر فشارهای مختلف همسایه های مشرک، زنان متعصب، محاصره اقتصادی و ... بردباری و تحمل پذیری ویژه ای از خود نشان می داد. حضرت خدیجه (س) در آن روزگار تیره و تار از زنان صاحب بینش و منش بود و با دانشمندان سرشناس و عالمان مذهب موسی و مسیح در گفتمان بود.

پیشتازترین زن در گرایش به اسلام و ایمان به خدا و پرستش خدا و در بیعت آگاهانه با اکرم (ص) برای دفاع از حق است.

انتخاب برترین همسر و در عین حال یتیم و فقیر، آن هم با زیر پا گذاشتن رسم جامعه، و دست رد زدن به سینه خواستگاران پول دار، و ترس نداشتن از ملامت های بستگان و هم نوعان همگی بیانگر روحیه شجاع این بانوی با عظمت است. ثروت زیاد و نحوه مدیریت این ثروت و حفظ آن مؤید خردمندی و مدیریت او و آلوده نشدن دامن او به آلودگی های دوران جاهلی نقطه عطف زندگی اوست او با داشتن ثروت هنگفت دامنش به گناه آلوده نشد. به خاطر داشتن عفت همنشین زنان عفیف و پاکدامنی مثل آسیه و مریم در خانه های بهشتی است. «رَبَّنَا قَبِّلْ مَا نَكَّاهْتَ السَّيِّعَ الْعَلِيمَ.»

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. آقابابایی، مهدی، تحریف تاریخی تحلیلی پیرامون ام المومنین حضرت خدیجه کبری، اصفهان، نورالحیات، ۱۳۹۸.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، مختصر تاریخ دمشق لابن عساکر، به کوشش روحیه نحاس، دمشق، ۱۴۰۴.
۵. ابن عبدالبر، یوسف بن عبدالله قرطبی، الاستیعاب فی معرفه الاصحاب، تحقیق: علی محمد بجاوی، بیروت: دار الجیل، ۱۴۱۲.
۶. ابن ابی الحدید، عزالدین ابو حامد، شرح نهج البلاغه، تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره: داراحیا الکتب العربیه، ۱۳۷۸.
۷. اربلی، ابوالحسن علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، بیروت: دار الاضواء، ۱۴۰۵.
۸. ابن شهر آشوب، محمد بن علی مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، تحقیق: گروهی از اساتید نجف اشرف، نجف: المکتبه الحیدریه، ۱۳۷۶.
۹. ابن عبدالبر، یوسف بن عبدالله قرطبی، الاستیعاب فی معرفه الاصحاب، تحقیق: علی محمد بجاوی، بیروت: دار الجیل، ۱۴۱۲.
۱۰. امام مسلم، مسلم بن حجاج نیشابوری، صحیح مسلم، بیروت: دارالفکر، بی تا.
۱۱. ابن هشام حمیری، ابومحمد عبدالملک، السیره النبویه، به کوشش: عمر عبدالسلام تدمری، بیروت: دار الجیل، ۱۴۱۰.
۱۲. ابن الأثیر، عزالدین، الكامل فی التاریخ، بیروت: دار صادر، ۱۳۸۵ق.
۱۳. ابن اثیر جزری، علی بن محمد، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، بیروت: انتشارات دارالفکر، ۱۴۰۹.
۱۴. ابن سعد واقدی، ابو عبدالله محمد، الطبقات الکبری، بیروت: دار صادر، بی تا.
۱۵. ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴.

١٦. بلاذرى، احمد بن يحيى، أنساب الأشراف، تحقيق: سهيل زكار و رياض زركلى، بيروت: دار الفكر، ١٤١٧.
١٧. بحراني اصفهاني، نور الدين عبد الله بن نور الله، عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال، تحقيق: مدرسه امام مهدي، قم: مدرسه امام مهدي، ١٤٠٨.
١٨. تهراني، حسين، خصائص ام المومنين خديجه الكبرى سلام الله عليها: ويژگي هاي حضرت خديجه كبرى، قم: طوباي محبت، ١٣٩٣.
١٩. حائري، محمد مهدي، شجرة طوبى، النجف الاشرف: المكتبة الحيدريه، ١٣٦٩.
٢٠. حائري، محمد مهدي، شجرة طوبى، قم، مكتبة الحيدريه، ١٣٦٩.
٢١. حلي، رضى الدين على بن يوسف بن المطهر، العدد القويّ لدفع المخاوف اليوميّه، قم: كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى، ١٤٠٨.
٢٢. خواند مير، غياث الدين بن همام الدين حسيني، تاريخ حبيب السير فى اخبار افراد بشر، تهران، كتابخانه خيام، ١٣٣٣.
٢٣. ديار بكرى، حسين بن محمد، تاريخ الخميس فى أحوال أنفس نفيس، بيروت: مؤسسه شعبان، بى تا.
٢٤. صفورى، عبدالرحمان بن عبدالسلام، نزّهة المجالس ومنتخب النفائس، مصر: المطبعة الكاستليه، ١٢٨٣.
٢٥. طوسى، ابو جعفر محمد بن حسن، الامالى، تحقيق: مؤسسه البعثه، قم: دارالثقافه، ١٤١٤.
٢٦. عاملى، سيد جعفر مرتضى، الصحيح من سيره النبى الأعظم، بيروت: دارالهادى، ١٤١٥.
٢٧. غروى اردبيلى، محمد بن على، جامع الرواه، بيروت: دارالأضواء، ١٤٠٣.
٢٨. فراهيدى، خليل بن احمد، العين، ج ١، قم، هجرت، ١٤١٠.
٢٩. قمى، عباس، منتهى الآمال، تهران: مابين انديشه، ١٣٩٠.
٣٠. كفعمى، ابراهيم بن على، مصباح كفعمى، قم: دارالمرتضى، ١٤٠٥.
٣١. مجلسى، محمدباقر، بحار الأنوار، بيروت: دار احياء التراث العربى، ١٤٠٣.
٣٢. مامقانى، عبدالله بن محمد حسن، تنقيح المقال فى احوال الرجال، نجف: طبع رحلى، چاپ سنگى، مطبعه رضويه، ١٣٥١.
٣٣. مكارم شيرازى، ناصر، تفسير نمونه، تهران: دارالكتب الاسلاميه، ١٣٧٥.

۳۴. نمازی شاهرودی، شیخ علی، مستدرک سفینه البحار، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۸.
۳۵. یاقوت حموی، شهاب الدین ابی عبداللہ، معجم البلدان، [بی جا]: انتشارات دارالصادر، ۱۹۹۵.
۳۶. نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، [بی جا]: دار الاحیاء للتراث العربی، بی تا.